

M.H.NƏZƏROV

fəlsəfə elmləri doktoru, dosent
e-mail: muslimnazarov@mail.ru

:<https://orcid.org/0009-0001-6549-6831>

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

(Bakı şəh., Ü.Hacıbəyov küç., 68)

10.62021/0026-0028.2025.2.368

TƏHSİL SAHƏSİNDƏ İNNOVATİV İDARƏETMƏNİN MÜASİR TENDENSIYALARI

Xülasə. Məqalədə gənc mütəxəssislərin bacarıq və şəxsi keyfiyyətlər baxımından hazırlanmasının keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə universitetə şəbəkə təşkilati formasının xüsusiyyətləri, biznes strukturları arasında qarşılıqlı əlaqə mexanizmləri verilməsi zərurəti əsaslandırılır. Bu funksiyaları həyata keçirmək üçün universitet yeni çoxfunksiyalı şəbəkə modeli sistemində yeni idarəetmə funksiyalarını həyata keçirəcək korporasiyaya çevrilərək bütün təhsil və idarəetmə şəbəkəsinin koordinatoruna çevrilməsi əsaslandırılır. Həmçinin peşəkar təhsil sisteminin elementlərinin müəyyənləşdirilməsi və strukturlaşdırılması, onların əlaqələrinin, proseslərin, resursların və nəticələrin qurulması mənasını verən “sistemli idarəetmə” termininin məzmunu müəyyən edilir.

Açar sözlər: cəmiyyət, təhsil, paradigma, peşəkar, şəxsiyyət, idarəetmə, əməkdaşlıq, şəbəkə

Müasir dövrdə təhsilin inkişafının aparıcı amili yeni biliklərin, mənəvi-əxlaqi dəyərlərin inkişafı, insan cəmiyyətinin gələcək inkişafı üçün sosial inkişaf kursunun qarşıya qoyduğu vəzifələrin innovativ həllini həyata keçirməyə qadir olan sosial yönümlü insan kapitalının formalaşdırılmasıdır.

Təhsil milli iqtisadiyyatın inkişafında, eləcə də beynəlxalq aləmdə rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsində əsas amillərdən biridir. Müasir dünyada təhsil ümumən dünya ictimaiyyəti tərəfindən tanınan və milli dövlətlərin rəhbərləri və elitaları tərəfindən başa düşülən əsas sistemlərdən biridir. Müasir postsənaye cəmiyyətinin iqtisadiyyatı əksər tədqiqatçılar tərəfindən “bilik iqtisadiyyatı” kimi müəyyən edilir ki, burada nə əşyalar, nə də təbii ehtiyatlar, o cümlədən enerji resursları cəmiyyətin əsas sərvətini təşkil etmir; informasiya və kəşfiyyat prioritetdir. Yeni cəmiyyətdə ilk növbədə elm və təhsil sahəsində fəaliyyət göstərən insanlar – elm və təhsil elitası tərəfindən yaradılan mənəvi dəyərlər ön plana çıxır [6]. Müasir dünyada təhsil həm satılan xidmət, həm də dəyərli əqli mülkiyyətdir. Beləliklə, bilik iqtisadi inkişafın və qlobal rəqabət qabiliyyətinin əsas amillərindən biridir.

Dövrümüzün qlobal çağırışlarına yönəlmiş cəmiyyətin inkişafının dialektikası onun inkişafının digər amili kimi insan fəaliyyətinin bütün sahələrinin humanistləşdirilməsini irəli sürür. Təhsil sistemində sosial inkişafın aparıcı amillərindən biri də təhsilin məzmununun, növlərinin və formalarının seçilməsi amilidir.

Təhsilin idarə edilməsi öz növbəsində mürəkkəb proses və sistemdir, ümumi idarəetmə sisteminin bir hissəsi, elementi və təhsil sahəsində dövlət siyasətinin nəticəsidir. Bəlkə də məhz ona görə ki, bu idarəetmə eyni anda bir neçə sistemin belə mürəkkəb tərkib hissəsidir ki, sadalanan bütün sistemlər və alt sistemlər üçün konkret problemlərin (xüsusən də kadr problemlərinin) həlli üçün əsas sistem yaradan amil kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Lakin bu gün demək olmaz ki, təhsilin idarə edilməsi sistemlidir və yeni formada kadrların və mütəxəssislərin hazırlanması sahəsində dövlət təhsil siyasətinin inkişafına təsir göstərir.

Qloballaşan iqtisadiyyatın sistemli inkişafına diqqət yetirərək qeyd etmək lazımdır ki, global iqtisadi idarəetmə sistemində məkan strukturuna, yaranmaqda olan klasterlərdə qarşılıqlı əlaqəyə və yaranan biznes şəbəkələrində qarşılıqlı asılılığa əsaslanan modernləşmələr gədir. Bu şəbəkə strukturlarında idarəetmənin ümumi prinsipinə sənayedə üstünlük təşkil edən mərkəzlə periferiya, o cümlədən firmalar, korporasiyalar, təşkilatlar və s. daxildir.

Təhsil mühitində innovasiyaların idarə edilməsi məsələləri fərdi idarəetmə proseslərinin təkmilləşdirilməsinə, xarici və daxili amillərin təsirinə, təhsil prosesinə nəzarətin təkmilləşdirilməsinə təsir göstərir.

Ali təhsildə innovasiyaların idarə edilməsinin əsas elementlərinə aşağıdakılar daxildir:

- Strateji diaqnostika, onun çərçivəsində hər hansı strateji qərarların qəbul edilməsi yalnız ali təhsil sisteminin maliyyə-iqtisadi vəziyyətinin, onun təhsil xidmətləri bazarındakı mövqeyinin dəqiq diaqnostikası əsasında deyil, həm də əmək bazarında təklif olunan təhsil xidmətlərinə tələbatın qiymətləndirilməsi əsasında mümkün olur;

- Strateji alternativlərin təhlilini, sosial-iqtisadi sistemin inkişaf strategiyasının konkret proqnozunun həyata keçirilməsi ilə bağlı fayda və risklərin qiymətləndirilməsini tələb edən strateji məqsədin, göstəricilərin və çərçivə məhdudiyyətlərinin formalaşdırılması;

- Çərçivə məhdudiyyətləri və proqnozlaşdırma obyektinin gələcək vəziyyəti ilə müəyyən edilən strateji proqnozlaşdırma, fəaliyyət göstərmək imkanlarının sistemli axtarışı və verilmiş şəraitdə bu hərəkətlərin nəticələrinin proqnozlaşdırılması;

- Strateji planlaşdırma və sənayenin inkişafı layihələrinin həyata keçirilməsi, əsas göstəricilərdən istifadə etməklə strategiyanın həyata keçirilməsi prosesinin izlənilməsini və zəruri hallarda strateji planların düzəldilməsini və ya strateji hədəflərə yenidən baxılmasını nəzərdə tutan strateji nəzarət;

- Nəzarət məlumatları strateji idarəetmə prosesinin davamlılığını təmin edən sosial-iqtisadi sistemin vəziyyətinin diaqnostikası üçün göstəricilər kimi çıxış edir.

İdarəetmədə şəbəkə təşkilati formalarının fərqli xüsusiyyəti biznes strukturlarının qarşılıqlı asılılığıdır.

Şəbəkədə strukturların qarşılıqlı təsirində əsas amillər ideyalar və problemlərin həlli yolları kimi amillərdir. Onların əsasında idarəetmə modernləşdirilir və koordinasiya bütün səviyyələrdə hərəkətlərin əlaqələndirilməsi formasını alır: dövlət, regional, institusional. Sənaye şəbəkəsinin bütün elementlərinin (o cümlədən təhsil sistemi) qarşılıqlı əlaqəsinin mahiyyəti dövlət səviyyədə idarəetmə mexanizmi pul, vergi, investisiya siyasəti, gəlir səviyyələri və s. ibarətdir.

Şəbəkə qarşılıqlı əlaqəsinin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, o, əməkdaşlıqda sinergik effekt verir, idarəetmə aparatları da daxil olmaqla xərcləri minimuma endirir, xidmətlərin və malların keyfiyyətini yaxşılaşdırır, kadrların ixtisasını artırır.

“Kapital” və “əmək” deyil, “bilik” və “vaxt” resurslarının qıtlıq dərəcəsi gələcək inkişafı və nəticədə idarəetmənin müasirləşməsinə müəyyən edir. Şəbəkə idarəetməsi strateji məqsədlərə diqqət yetirməklə təşkilatın kommunikativ rasionallığına əsaslanır. Onun özəlliyi şaquli iyerarxiyanın üfüqi qarşılıqlı əlaqə ilə əvəz edilməsi, subyekt-subyekt münasibətlərinin inkişafı (əvvəlki subyekt-obyekt münasibətlərinin əvəzinə), “oyun qaydaları”nın apriori deyil, bərabərhüquqlu təşkilatlar arasında işgüzar əməkdaşlıq zamanı müəyyənləşdirilməsidir.

İdarəetmə şəbəkəsi texnologiyalarına birgə müqavilələr, əmtəə və xidmətlərin istehsalı üzrə müqavilə fəaliyyəti, müxtəlif strukturlar üzrə inkişaf layihələrinin texnoloji işlənilməsində əməkdaşlıq, birgə istehsal, daxili və xarici bazarlarda xidmətin vasitəçiləri, istehlakçıları və istifadəçiləri ilə əlaqələr, standartların müəyyən edilməsi, onların həyata keçirilməsi və s. daxildir.

Aydın ki, müasir dünyada yeni sistemli idarəetmə paradigması, o cümlədən bütün elmi idarəetmə məktəblərinin nailiyyətləri formalaşır və sənaye dövrünün təcrübəsi ilə sübut edilmiş mövcud funksional, situasiya, davranış və digər yanaşmalar əsasında onların tətbiqi

tamamilə yeni şəraitdə integrasiya olunur ki, bu da prosesin təkcə sistemli baxışını deyil, həm də nəticəsini tələb edir [8].

İctimai inkişafın qloballaşma amillərinin güclü təzyiqi altında baş verən idarəetmədə baş verən dəyişiklikləri təhlil edərək qeyd edə bilərik ki, heç bir idarəetmə sistemi heç vaxt universal olmamışdır [5, s. 2]. Aydın ki, idarəetmənin yeni sistemli paradigması hər bir dövlətdə, sənayedə və təşkilatda idarəetmə təcrübələrini nəzərə almalıdır, informasiya əsrində sistemli, universal olmaq üçün üstünlük verilən model və texnologiyalar, iqtisadiyyatın və insan amilinin inkişaf səviyyəsi, bir çox digər parametrləri nəzərə almaq, idarə olunan obyektlərin və onların ətraf mühitinin bütün komponentlərinin, habelə obyekt daxilində və ondan kənarda qarşılıqlı təsir proseslərinin sürətli sistemli təhlili üçün unikal vasitələr təmin etməkdir.

Qloballaşma kontekstində yeni sistemli idarəetmənin paradigması bütün təşkilati subyektlərin qarşılıqlı asılılığının və fəaliyyətinin güclənməsini təmsil edir. Buna görə də, maliyyənin, kadrların, maddi sərvətlərin və s. idarə olunmasının mövcud modelləri əvəzinə qarşılıqlı fəaliyyətin dəyərə əsaslanan kommunikasiya formalarına əsaslanan yeni idarəetmə modelləri yaranır.

Bu zaman təhsilin sistemli idarə olunması dövlətin idarəetmədə rolunun azaldılmasının, universitet assosiasiyalarının sürətlə formalaşmasının əsas stimulatoruna və idarəetmədə rəhbər prinsip fəaliyyətlərinin yekun nəticələrinə görə artan məsuliyyətlə təhsil təşkilatlarının muxtariyyətinə çevrilir.

Bütün səviyyələrdə idarəetmə strukturları əsas prinsipdən – təhsilin cəmiyyət qarşısında məsuliyyətindən çıxış etməlidir. Əgər təhsilin idarə edilməsinin ənənəvi paradigması proqram məzmununun ciddi standartlaşdırılmasına, təhsil modellərinin çoxsəviyyəli və dəyişkənliyinə inkar edilmişsə, sistemli idarəetmənin formalaşan paradigması mütəxəssis hazırlığını fərdin inkişafına, öz təhsil marşrutunu seçmək azadlığı hüququna yönəldir, eyni zamanda ümumi biliklər, fundamental bacarıqlar, həm də praktiki bacarıqlar tələb edir.

Dünyadakı qloballaşma tendensiyaları ali təhsilin idarə edilməsi qarşısında mürəkkəb problemlər yaratmışdır. Ən vaciblərindən biri yeni innovativ universitetin formalaşmasıdır [8, s.3].

Əgər ali təhsil müəssisəsi bütün ixtisaslara malik mütəxəssislərin peşəkar hazırlığı və fasiləsiz təhsili mərkəzinə, peşəkar ixtisasların yenilənməsi və təkmilləşdirilməsinin daimi innovativ prosesini təmin edən elmi-metodiki mərkəzə çevrilirsə, onda o, müasir cəmiyyətin inkişafında aparıcı qüvvəyə çevriləcəkdir.

Lakin bu funksiyaları həyata keçirmək üçün universitetlər yeni çoxfunksiyalı şəbəkə modeli sistemində idarəetmə funksiyalarını həyata keçirəcək universitet korporasiyasına çevrilərək bütün təhsil və idarəetmə şəbəkəsinin koordinatorlarına çevrilməlidirlər.

Dinamik sosial-iqtisadi sistem kimi ali peşə təhsili sisteminin innovativ idarə edilməsi zəruri idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi üçün onun inkişaf perspektivləri haqqında proqnoz məlumatlarının olmasını mütləq tələb edir. İnsan (intellektual) kapitalının keyfiyyəti və bütövlükdə iqtisadiyyatın səmərəliliyi proqnoz qiymətləndirmələrinin keyfiyyətindən və ali peşə təhsili sisteminin idarə edilməsi prosesində onlardan səmərəli istifadə edilməsindən asılıdır [9]. Gələcək dəyişikliklərin proqnozu kimi qəbul edilən ali peşə təhsili sisteminin idarə edilməsi məqsədləri üçün proqnozlaşdırma təhsilin inkişafı haqqında qısa, orta və uzunmüddətli dövrdə toplanmış biliklərdən ən yaxşı şəkildə istifadə etmək üçün metodların seçilməsidir.

Nəticə. Universitetlərin əsas vəzifəsi gələcək həyat formalarının müəyyənləşdirilməsində təkcə proaktiv və proqnozlaşdırıcı təhsili həyata keçirmək deyil, həm də cəmiyyəti xəbərdar etmək, qərarların qəbulunda əhaliyə kömək etməkdir. Universitetlər bu problemi davamlı elmi araşdırmalar əsasında həll etməli, sosial, iqtisadi, siyasi tendensiyaları fənlərarası yanaşmalar çərçivəsində öyrənməli, təkcə informasiya cəmiyyəti deyil, biliklərə əsaslanan cəmiyyət formalaşdırmalıdır. Ali təhsil müəssisələrinin qarşısında duran yeni vəzifələr idarəetmə sisteminin inkişafının yeni istiqamətlərini müəyyən edir.

Milli təhsil sisteminin rəqabət üstünlükləri strateji planlaşdırmadan, çoxkanallı maliyyə-ləşdirmə sisteminin formalaşmasından, texnoloji siyasət və texnologiyalardan, təşkilati sistemdən, inzibati idarəetmədən asılıdır.

Təhsil mühitinin inkişafına yalnız ənənəvi təhsil sisteminin fundamental əsaslarının dəyişdirilməsi, onun fəlsəfi əsasları, yeni təhsil prosesləri, yeni texnologiyalar, dünya təhsil sistemlərinin keyfiyyətə yeni inteqrasiyası ilə təmsil olunan innovativ təhsil çərçivəsində nail olmaq olar.

Məqalənin elmi yeniliyi: Ali təhsil müəssisəsinin dəyərə əsaslanan rəşional idarəetməyə keçid və insan kapitalına investisiyalar vasitəsilə universitetin innovativ inkişafının idarə edilməsinin sosial-texnoloji konsepsiyası əsaslandırılır.

Məqalənin nəzəri əhəmiyyəti: Müasir sosial texnologiyaların tətbiqi və bütün kateqoriyalı işçilərin sosial-texnoloji mədəniyyətinin yüksəldilməsi, özünüidarəetmə və özünütəşkilatın inkişafı, kadr potensialının işə cəlb edilməsi əsasında həyata keçirilə bilər.

Məqalənin tətbiqi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, burada ali təhsil müəssisələrinin innovativ inkişafının idarə edilməsinin optimallaşdırılmasına yönəlmiş tövsiyələr formalaşdırılır.

Məqalənin iqtisadi səmərəsi: Məqalənin müddəaları ali təhsil müəssisələrində ali məktəb pedaqogikası, pedaqogika, təhsili menecmenti, idarəetmə sosiologiyası və təhsilin sosiologiyası kurslarının tədrisi zamanı tətbiq oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Məmmədova, E.B. Sosial işin iqtisadi əsaslar. Dərs vəsaiti / E.B.Məmmədova, – Bakı, – 2024, – 762 s.
2. Məmmədzadə, R. Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi / R.Məmmədzadə, – Bakı: Müəllim, –2010. – 170 s.
3. Nəzərov, M.H. Təhsilin sosial-fəlsəfi əsasları / M.H.Nəzərov, – Bakı: ADPU, – 2023, – 456s.
4. Nəzərov, M.H. Təhsil fəlsəfəsi. Dərs vəsaiti / M.H.Nəzərov, – Bakı, – 2022, – 496 s.
5. Анализ мировых тенденций развития научно-образовательной деятельности: ан. обзор / E.B.Вашурина, Н.В.Дронбусова, – Екатеринбург, – 2006.
6. Баринава, Н.Ю. Технология проектирования и реализации инновационного образовательного процесса в вузе // Автореф. дис. на соиск. канд. пед. на. Уфа, –2011. – 48 с.
7. Бондаревская, Е.В. Парадигма как методологический регулятив педагогической науки и инновационной практики // Педагогика, –2007, № 3.
8. Виноградов, В.Н. Управление инновационным развитием университета: проектные технологии / В.Н.Виноградов, О.Г.Прикот. – СПб., – 2009.
<https://cyberleninka.ru/article/upravlenie-innovatsio...>

M.H.Nazarov

Modern trends in innovative management in the field of education

Summary

The article justifies the need to provide the university with the features of a network organizational form, mechanisms for interaction between business structures in order to improve the quality of training young specialists in terms of skills and personal qualities. To implement these functions, it is justified that the university should become a corporation that will perform new management functions in the system of a new multifunctional network model, becoming the coordinator of the entire education and management network. It also defines the content of the term "systemic management", which means the identification and structuring of the elements of the professional education system, the establishment of their relationships, processes, resources and results.

Key words: society, education, paradigm, professional, personality, management, cooperation, network

М.Х.Назаров

Современные тенденции инновационного менеджмента в образовании

Резюме

В статье обоснована необходимость придания вузу черт сетевой организационной формы и механизмов взаимодействия бизнес-структур в целях повышения качества подготовки молодых специалистов по навыкам и личностным качествам. Для реализации этих функций обосновано преобразование университета в корпорацию, которая будет выполнять новые функции управления в новой многофункциональной сетевой модели системы и станет координатором всей образовательно-управленческой сети. Определено содержание термина «системное управление», которое означает выявление и структурирование элементов системы профессионального образования, установление их взаимосвязей, процессов, ресурсов и результатов.

Ключевые слова: общество, образование, парадигма, профессионал, идентичность, управление, сотрудничество, сеть

Rəyçi: i.e.d., prof. E.B.Məmmədova

Redaksiyaya daxil olub: 17.04.2025